

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІМПЛІЦИТНОСТІ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті робиться спроба визначити засоби реалізації імпліцитності в новелі Дж. Голсуорсі «Цвіт яблуні», зокрема ретроспекцію, заголовок, тематичні та ключові слова, стилістичні засоби, символ.

Ключові слова: імпліцитність, ретроспекція, контекст.

The article tries to identify means of the realization of implicitness in John Galsworthy's novel "The Apple Tree" including retrospectives, title, thematic and keywords, stylistic means, symbol.

Keywords: implicitness, stylistic devices, context.

Прихований смисл повідомлення часто є більш важливим, ніж явно виражений. Для його позначення існує два основних терміни: «підтекст» та «імплікація». Ці поняття розглядаються вченими як синоніми, хоча у низці праць між ними проводиться кількісна межа (підтекст, як вважають, є більш обтяжним, включає більш, ніж імплікація) або якісна (імплікація дорівнюється до пресу позиції – загального фонду передбачуваних знань у комунікантів). Щодо визначення поняття, то деякі автори пояснюють підтекст (імплікацію) настільки широко, що по суті, він втрачає свою особисту специфіку: «Створювати образи – означає створювати і підтекст» [2].

Власно кажучи, підтекст присутній у будь-якому художньому творі. Інша крайність – різке скорочення обсягу визначеного поняття, що призводить до урівнення підтексту та контекстуального значення слова і навіть до появи терміну «підконтекст значення». Незважаючи на суттєві розбіжності, більшість дослідників погоджується з тим, що в основі даного феномену

лежить надання висловлюванню додаткового, особливого смислу, що не впливає безпосередньо з лінійно реалізованих значень текстових одиниць.

В деяких працях з лінгвістики тексту, підтекст відносять до категорії тексту. Так, М.М. Кожина пише: «Підтекст, або глибина тексту – це категорія, пов'язана з проблемою взаєморозуміння під час спілкування» [2]. Визначимо підтекст як усвідомлено або неусвідомлено створену оповідаючим частину семантичної структури тексту, що підпорядкована сприйняттю у результаті особливої аналогічної процедури, яка передбачає переробку експліцитної інформації і вивід на її основі додаткової інформації. У цьому визначені можна виділити наступні характеристики підтексту, що реалізують текстові категорії:

1. Підтекст несе інформацію, а отже, пов'язаний з такою категорією тексту, як інформативність.
2. Підтекст не може бути знайдений у результаті стандартних аналітичних процедур, за допомогою яких виявляється експліцитна інформація, закладена в тексті, а отже, він пов'язаний з категорією експліцитності /імпліцитності.
3. Підтекст може виникати як несвідомо, так і в результаті свідомих дій того, хто говорить, а отже, він пов'язаний з категорією інтенційності [2].

Контекст визначається сукупністю контекстуальних зв'язків мовної одиниці, які зумовлюють поліфонію смислів у тексті [2]. У процесі розуміння художнього твору відбувається перехід від зовнішньої форми тексту (сукупність мовних засобів, що експлікують задум автора), до його внутрішньої форми, смислу тексту (М.А.Алефіренко). Цей процес передбачає інтенсивну перебудову зовнішньої форми тексту через його згортання в результаті розумової аналітико-синтетичної діяльності читача/інтерпретатора. Наслідком такого перетворення тексту є сукупність «смислових віх» , кожна з яких заміщає в мисленні певний фрагмент змісту вихідного тексту. В таких фрагментах міститься змістово-концептуальна інформація як «авторське творче переосмислення явищ, розуміння їхніх причинно-наслідкових зв'язків,

їхньої значущості в соціальному, економічному, політичному й культурному житті народу [2].

Носіями прихованого смислу в художньому тексті виступають індикатори імплікатів, які привертають до себе увагу в процесі читання тексту завдяки різним стилістичним прийомам.

В імпліцитній смисловій лінії яскраво виявляється системність і взаємозалежність усіх компонентів тексту, оскільки саме порівняння та протиставлення доволі різнорідних, різнорівневих явищ призводить до усвідомлення присутності іншого, прихованого, підтекстового смислу повідомлення [1].

Про різноманітність наукових підходів до цього явища свідчить велика кількість термінів, які вживаються на позначення того, що приховано поміж рядків: підтекст, за текст, інакомовність (у літературознавстві), інференція, імплікація, пресупозиція, імпліцитна інформація (у логічній семантиці), алюзія, апосіопеза, перифраз, евфемізм (у стилістиці), не буквальный смисл, непрямий смисл, імпліцитний смисл, імплікатура, індеректне інформування, індеректний мовленнєвий акт (у лінгвопрагматиці) [1].

Мета статті – визначити засоби реалізації імпліцитності в художньому тексті.

Матеріалом дослідження стала новела Дж. Голсуорсі "Цвіт яблуні".

Події, які відбуваються в творі, – це спогади Френка Ешерста. На фоні чудової природи показано прекрасне кохання юнака та дівчини, на жаль, воно було трагічним: Міген покінчила життя самогубством, вона не змогла пережити те, що Френк покинув її. Зникли «цвіт яблуні и золото весни», тобто кохання, поезія, а замість них залишилася «проза» життя.

Автосемантична лексика, яка виражає імпліцитну ретроспекцію, представлена в новелі тематичними та ключовими словами, які організують головну сюжетну лінію, розкривають ідею твору (*apple blossom, pity*). На прикладі розвитку семантичної структури словосполучення простежимо механізм імпліцитної ретроспективної співвіднесеності в новелі.

На перших сторінках вислів *apple blossom* зустрічається при згадуванні про красу молоді Стелі Ешерст, яка двадцять шість років назад зачарувала Френка своєю «свіжістю кольорів, схожих на цвіт яблуні»:

If she had long lost the blue-eyed, flower-like charm, the cool slim purity of face and form, the apple-blossom colouring, which had so swiftly and so oddly affected Ashurst twenty-six years ago[3, с. 1].

У цьому прикладі словосполучення набуває значення молодості, краси. Як весною зацвітає яблуня, так і дівоча краса може бути такою неперевершеною.

Подальше використання словосполучення «*apple blossom*» співвідноситься з філософськими роздумами Френка Ешерста про людину, для якої не існує блаженного заспокоєння в чарівному саду, де «цвіт яблуні і золото весни», немає в житті раювання, тихої гавані щастя, нічого, що було б в змозі порівнятися з красою, вічною і незмінною. Цю красу він бачив при близькому спостереженні за природою, її красою, зближенні з нею.

There could be no garden of his choosing, of "the Apple-tree, the singing, and the gold," in the words of that lovely Greek chorus, no achievable elysium in life, or lasting haven of happiness for any man with a sense of beauty – nothing which could compare with the captured loveliness in a work of art, set down for ever [3, с.2].

У цьому контексті словосполучення має значення вічності, блаженного заспокоєння в раю.

Наступне вживання словосполучення *apple blossom* пов'язане з минулим, зі спогадами Френка про минуле кохання, неперевершену красу душі, яка випорхнула від нього назавжди, бо він не зробив нічого щоб зберегти це кохання.

...he had stumbled on just one of those past moments in his life, whose beauty and rapture he had failed to arrest [3, с. 2].

Тому новим лексико - семантичним варіантом (ЛСВ) словосполучення *apple blossom* є «втрачене кохання».

Експліцитна ретроспекція, маркована висловом *and this is what he remembered*, відсилає читача і головного героя новели – Френка Ешерста – у спогади про життя на маленькій фермі разом зі своїм другом Робертом Гартоном, про красу навколишньої природи весною, про зародження життя і кохання.

They were sitting on a bank beside the-road, where a track crossed alongside a wood, resting the knee and talking of the universe, as young men will [3, c.3].

Ashurst did not answer; he had plucked a blue floweret, and was twiddling it against the sky. A cuckoo began calling from a thorn tree. The sky, the flowers, the songs of birds [3, c.3]!

In uttering those words, he was conscious of a girl coming down from the common just above them. She was outlined against the sky, carrying a basket, and you could see that sky through the crook of her arm. And Ashurst, who saw beauty without wondering how it could advantage him, thought: 'How pretty!' The wind, blowing her dark frieze skirt against her legs, lifted her battered [3, c.3].

У цьому випадку словосполучення *apple blossom* актуалізує значення «зародження життя».

По мірі подальшого використання словосполучення *apple blossom* у тексті розвиток семантичної структури проходить декілька стадій, набуваючи нових ЛСВ, що є контекстуальними значеннями вербалізованої мовної одиниці.

Ферма, на якій оселилися студенти, знаходилася біля затону, де росла велика яблуня, і вона вже майже починала розквітати. Ця яблуня була символом ферми, її красою, під нею зустрічалися кохані люди, здійснювалися мрії.

Коли Френк і Гартон прийшли на ферму, яблуня ще не зацвіла своєю красою, але життя вже зародилося в ній. Прийшовши під яблуню вночі і чекачи Міген, Френк він побачив яка неперевершено гарна яблуня у своєму цвітінні. І саме тоді зародилося кохання в його душі:

A short steep-up grass hill behind was crowned with a few Scotch firs, and in front, an old orchard of apple trees, just breaking into flower, stretched down to a stream and a long wild meadow [3, c.3].

...from his window he could see apple blossoms covering the orchard as with a rose and white quilt. He went down almost dreading to see Megan [3, c. 19].

And the love poem, whose manufacture had been so important and absorbing yesterday afternoon under the apple trees, now seemed so paltry that he tore it up and rolled it into pipe spills. What had he known of love, till she seized his hand and kissed it! And now – what did he not know [3, c. 19]?

He was not quite sane, thinking of that morning's kiss, and of to-night under the apple tree [3, c.23].

Він побачив Міген у сяйві місяця і усвідомив, що вона була схожа на ще нерозквітлий бутон яблуні: свіжий, дикий, рожевий, чистий, чуттєвий:

The buds were like Megan – shell-like, rose-pink, wild, and fresh; and so, too, the opening flowers, white, and wild; and touching [3, c.24].

Саме це контекстуальне значення словосполучення *apple blossom* дає ключ до розуміння того, що відбувається: в душі Френка зародилося кохання до Міген і вона відповіла на це кохання. Чистота її душі порівнюється у творі з чистотою природи, прозорістю повітря, диханням весняної ночі, з живими пелюстками яблуневого цвітіння. Чистоту душі, почуттів Міген символізує яблуневий цвіт:

Her smile brought tears into his eyes. The whiteness of her moonlit face so close to his, the faint pink of her opened lips, had the living unearthly beauty of the apple blossom [3, c. 27].

Поряд з такою людиною Френк відчуває себе лицарем, він святкує весну, любов у своїй душі, у своєму серці. Все навколо нього, здавалося, розквітало кожному мить таємничою красою і він радів, чекаючи чогось несподіваного.

Філософські роздуми навели його на думку про те, що було б святотатством зірвати квітку з цього дерева – тендітну, недоторкану, юну, і

відкинути її. Квітка символізує святість – вона має три пелюстки (Трійця: Батько, Син і Святий Дух):

He plucked a fragment and held it close – three blossoms. Sacrilege to pluck fruit-tree blossom – soft, sacred, young blossom and throw it away [3, c.25]!

Френк розуміє, що Доля запропонувала йому випробовування почуттів, і в нього починається **роздвоєння**: він відчуває кохання до дівчини, але поряд з цим розуміє всю відповідальність за її долю, щастя.

Антонімічне зчеплення пов'язує відрізки тексту новели, що відображають контрастність думок Френка стосовно кохання до дівчини і сприяє реалізації нового ЛСВ словосполучення *apple blossom* – «не піддаватися спокусі, мати чисту совість»:

Because she was all simple Nature and beauty, as much a part of this spring night as was the living blossom, how should he not take all that she would give him how not fulfill the spring in her heart and his [3, c.25]!

Таким чином, кожне використання цих субститутів – словосполучень передбачає асоціативну співвіднесеність з домінантою контекстуального синонімічного ряду *apple blossom* і створює анафоричне тимчасове зрушення.

Імплицитна ретроспективна співвіднесеність розширює семантичну структуру словосполучення *apple blossom* за рахунок придбання ним нової контекстуальної конотації *каяття*, яка представлена рядом сем. Це, перш за все, каяття за пристрасть, яка раптово виникла під спалахом весни, ночі, цвітіння яблуні. Потім каяття, за жалість до себе, до обставин, які змусили Френка зробити такий крок, – відступитися від думки про Міген, почуттів до неї.

'Why not?' he thought. 'I love her! But do I really love her? or do I only want her because she is so pretty, and loves me? What am I going to do?' [3, c.37].

Це також побоювання за відповідальність перед нею, її долею, щастям.

Він втікає від Міген, від кохання, від прозорості почуттів до нього і вирішує, що не можна принести Міген у жертву своїй пристрасті і сподіватися, що чинить правильно.

Ретроспективний план повертає сюжетну лінію новели до теперішнього часу, коли через 26 років він знов повернувся до тих місць, де відбулася його зустріч зі справжнім коханням. Та лише зараз, знов опинившись у саду, біля яблуні він відчув свою помилку і усвідомив, що вчинив не так.

Та остаточне каяття наступить лише тоді, коли він почує страшну звістку про загибель молодої дівчини, яку він колись покинув, а вона не витримала горя і скоїла самогубство.

Символічно, що в її волоссях була гілочка яблуневого цвіту і вона навіть мертва здавалася нареченою красунею. Останні значення словосполучення *apple blossom* також реалізується ретроспективно – у спогадах старого Джима про трагічні події на фермі місіс Наракомб.

Міген, схожа на пелюстки яблуні, символізує вірність, чистоту душі і почуттів, безмежну любов до людей, жертвність. І для Френка тепер назавжди зникли «цвіт яблуні і золото весни». Життя втратило свій зміст. Він усвідомив, що рішення, яке він вважав найкращим, привело до трагедії. І з цим болем в душі тепер йому жити надалі.

У новелі тематичне словосполучення *apple blossom* переходить до розряду ключового завдяки багаторазовому дистантному повтору, який здійснюється у ретроспективному плані і набуває значень: 1) дівочка краса; 2) блаженне заспокоєння; 3) краса душі; 4) втрачене кохання; 5) зародження життя; 6) кохання; 7) святість; 8) вірність, чистота, незайманість; 9) спокуса; 10) розкаяння; 11) боягузкість; 12) жертвність; 13) пустота в душі; 14) втрачене кохання.

Іншим засобом реалізації імпліцитності в новелі виступає заголовок.

Заголовок «на вході» в текст може бути семантично пустим, якщо він представлений семантичною лексикою, яка набуває сенсу лише в тексті.

Заголовок протягом усього тексту як сніговий шар набуває контекстуальних лексико-семантичних варіантів і на «виході» стає контекстуально автосемантичним. Узуально автосемантичні лексичні одиниці також обов'язково контекстуально навантажені. Вони конденсують точку

зору автора і компактно її маркують. Часто узуальні контекстуальні значення заголовку не стільки сильно різняться, що можуть скласти семантичну опозицію, яка приводить іноді до енантіосемії – одночасної реалізації словом протиставних, антонімічних ЛСВ.

У новелі Дж. Голсуорсі «Цвіт яблуні» заголовок реалізує такі антонімічні лексико-семантичні варіанти: «цвіт яблуні» – це зародження життя, зародження кохання на початку новели і в кінці – трагедію кохання, самогубство дівчини.

Заголовок – енантіосемічний, він репрезентує негативну точку зору автора на події, що розгорталися в ході текстового континууму. Френк і кохає Міген, і тікає від цієї прозорої, вірної, люблячої душі. Він вважає, що загубить її, якщо буде разом з нею, а насправді він губить її життя своїми побоюваннями та жалістю до себе і до неї. Він розуміє, що чинить правильно, коли не повертається до ферми, до Міген, та коли через 26 років він чує про трагічні події, пов'язані з ним, – він усвідомлює свою провину, і сльози покаяння залишаються на його очах, а в душі – пустота.

Заголовок може дати можливість читачеві отримати настанову на декодування точки зору за рахунок його фонових знань, саме на які розраховує автор. Після ознайомлення з новелою стають зрозумілими ті контекстуальні імпліцитні смисли, які накладаються на уявлені аргіорі. Перед заголовком автор подає епіграф, який зразу не зрозумілий: «Цвіт яблуні і золото весни»... Евріпід, «Іполіт». Автор зашифрував свою точку зору в заголовку – читач її декодує, розгадує. На виході – в кінці твору – повторюється ця цитата в контексті пісні, яку співає хор:

«Безумство – серце кохання.

І златом крило блищить

Покірно його чарам,

Все у світі весною розквітло.

Де молодість у дикій красі

Сміється, сяє, росте,

*Весняною порою земля
Під сонцем любов'ю квітне.
Радій, людина! Над усім піднесен,
Кіпріда, Кіпріда, твій царський трон!»*

У внутрішньому монолозі Френка стають зрозумілими слова грецького поета: любов шукала жертву і вона її знайшла – кохання привело до загибелі. Цвіт яблуні в новелі символізує весну, красу, життя, кохання, наречену. І поряд з цим – втрату кохання, загибель, каяття. Ці значення узуально закріплені. Завдяки цитатності епіграфу до заголовку «на вході» в текст назва «Apple Tree» моносемантична (яблуня, дерево), на виході вона має розвинену смислову структуру, її основними контекстуальними значеннями є: «кохання», «дівочка краса», «краса душі», «вірність», «прозорість почуттів», «жертвність», «втрачене кохання», «побоювання», покаяння, загибель, пустота життя. Протягом тексту читач розуміє зміст, ідею, закладену у заголовку, його контекстуально-смислову структуру, яка репрезентує авторську точку зору.

Усі три точки основної позиції тесту – заголовок, початок, кінець – актуалізують символічні значення: початок життя, початок кохання, чистота душі, порядність, невинність, недосвідченість, жертвність.

Імплікація словосполучення «*apple blossom*» допомагає читачеві розшифрувати точку зору автора: не завжди те, що ми здійснюємо в житті, корисно іншим, жалість, побоювання, нерішучість можуть привести до несподіваної розв'язки, іноді навіть трагічної.

Накопичення семантичного «багажу», закладеного в заголовку, відбувається в новелі за рахунок реалізації тематичними та ключовими словами *love, apple blossom, apple tree, pity* їх нових контекстуальних значень, які є лексико-семантичними варіантами вербалізованих мовних одиниць. Сама назва «*Apple Tree*» вживається в тексті новели неодноразово.

Семантична скріпа, яка стяжіє зміст новели, поєднує різні події, що розгортаються на сторінках твору. «На вході» і «на виході» експліцитно *apple*

tree – це яблуня, плодове дерево, а імпліцитно - це свідок зародження кохання, зустріч закоханих під місяцем, спокусливих обіцянок, втраченого щастя та ілюзій, трагічного самогубства.

У своїх спогадах Френк згадує яблуню, до якої доторкалася Міген як ніжне, тендітне створіння, а побачивши яблуню через 26 років, він відмічає: «...*the old apple tree itself. Unchanged! A little more of the greengreen lichen, a dead branch or two*» («Яблуня постаріла...») [3, с. 35]. Завдяки такому стилістичному засобу як персоніфікація, разом з Френком яблуня сприймається як жива істота, яка, як жінка, квітне, молодіє, старіє, вкривається зморшками.

Заголовок у своєму індивідуально-художньому значенні «на виході» з тексту фіксує для читача ознаки референта – носія авторської ідеї: цвіт яблуні → трагедія кохання.

Завдяки використанню у новелі імпліцитної ретроспекції здійснюється генералізація семантичних значень заголовку.

У новелі заголовок набуває статусу символу. Він символізує:

- 1) життя, красу, молодість;
- 2) кохання, чистоту почуттів, порядність, невинність;
- 3) жертвність.

Крім того, імпліцитність виражена в новелі завдяки таким стилістичним засобам, як порівняння, епітети –

At that adoring look he felt his nerves quiver, just as if he had seen a moth scorching its wings [3, c.21];

The buds were like Megan– shell-like, rose-pink, wild, and fresh; and so, too, the opening flowers, white, and wild; and touching [3, c.24];

метафора –

...with an ironical smile which left a scar of irritation [3, c.9].

Отже, засобами вираження імпліцитності в новелі Дж. Голсуорсі "Цвіт яблуні" визначено: ретроспекцію, тематичні та ключові слова, заголовок,

стилістичні засоби (порівняння, епітети, метафора, персоніфікація), символ, які розкрито у контексті твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безуглая Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі: Монографія. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Просвещение, 1991. – 234 с.
3. <http://www.online-literature.com/john-galsworthy/five-tales/3/>